

the ethnic identity of adolescent high school students in typical Muslim (city A.) and typically Orthodox (city R.) environments, as well as on the sex differences in two samples of subjects. It is pointed out that the study of the formation of ethnic identity in the senior adolescence is extremely important, since the personal changes occurring at the end of adolescence and during the transition to adolescence are closely related to the continuing registration of ego identity and group identity. The practical significance of the study is explained by the need to use indicators on the psychological features of identity in pedagogical activity, and especially in the formation of tolerant and humane attitudes toward interaction with representatives of various ethnic groups, cultures and faiths. The article examines the results obtained in the course of a comparative analysis on the types of ethnic identity, on personal characteristics, on the level of identity formation among girls and boys in different cultural environments, with different social characteristics of living in families. It is concluded that the group identity of girls and boys, regardless of the confessional cultural background at this age, is still at the stage of formation, the first and main groups with which adolescents seek to identify are groups of families or significant people and a different family structure and traditions. It is also noted that ego-identity is more quickly formed in girls than in young men and essentially depends on personal characteristics. The object of the study are adolescents - boys and girls - schools at the age of 14-17. As methods of research are «Types of ethnic identity» (H.U. Soldatova, S.V. Ryzhova); The «Big Five» test questionnaire; Test of twenty statements on the self-relation "Who am I?" (M. Kun, T. Mak-Parland); as well as an author's questionnaire for studying the characteristics of social, family attitudes in the family of the subjects, the social composition of families, their multiplicity and individual way of life.

Key words: *ego-identity, group identity, confessionality, ethnos, adolescents, young people, girls, cultural features, traditions, attitudes.*

Бабіяниц Каріне Артемівна – кандидат психологічних наук, доцент;

Талаласва Любов Борисівна – психолог-практик, керівник відділення «Психологічна служба» Палацу творчості дітей і молоді.

УДК 155.416.3

Бабій О.І.

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ, СХИЛЬНОЇ ДО ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПЕКИ/НЕБЕЗПЕКИ

Стаття присвячена аналізу емпіричного дослідження особливостей осіб із вираженими показниками особистісної безпеки/небезпеки та виділенню за цим критерієм факторних моделей особистості. Виявлені різні структури в моделях особистості, які належать до груп досліджуваних, що відрізняються відчуттям особистісної безпеки/небезпеки. Перша модель відтворює структуру, що містить фактори: емоційно-вольові особливості, параметри самоактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливості і підпорядкованості). Друга модель містить фактори: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю.

Ключові слова: *особистість, особистісна безпека, локус контролю, емоційний контроль, активність.*

Постановка проблеми. Особистісна безпека виступає важливою умовою розвитку особистості. Людина, в якій не розвинене почуття особистісної безпеки, не має внутрішнього ресурсу щодо опору негативним впливам, може повністю втратити можливість ефективного функціонування. Особливого значення набуває вивчення особливостей особистості осіб із вираженими показниками особистісної безпеки/небезпеки на сучасному етапі розвитку суспільства.

Мета статті: аналіз результатів емпіричного дослідження відчуття особистісної безпеки/небезпеки та створення відповідних факторних моделей особистості.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для з'ясування структури угруповання індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка має стійку схильність до відчуття особистісної безпеки або небезпеки нами було обрано факторний аналіз. Найбільш адекватною і відповідною до вимог оцінки факторних моделей є трьохфакторна модель. Результати аналізу трьохфакторних моделей представлені в таблиці 1 та 2.

Таблиця 1

Факторна модель угруповання показників індивідуально-психологічних властивостей особистості, які мають стійку схильність до відчуття особистісної безпеки

Фактори після обертання					
Додатній полюс (+)			Від'ємний полюс (-)		
Позначення	Показник	Вага	Позначення	Показник	Вага
І фактор «Емоційно-вольових особливостей особистості»					
Q3	контроль бажань	825	MD	адекватність самооцінки	467
C	сила «Я»	769	FB		200
G	сила «над Я»	754			
Zi	загальна інтернальність	723			
Id	інтернальність у сфері досягнень	688			
M	аутія	677			
N	неприродність	677			
E	домінантність	656			
Iv	інтернальність у сфері виробничих стосунків	656			
H	пармія	649			
A	афектотимія	636			
In	інтернальність у сфері невдач	601			
Q1	радикалізм	594			
L	протенсія	573			
F	десургенсія	554			
Ic	інтернальність у сфері	483			

	сімейних стосунків				
Q2	самодостатність	452			
Q4	фрустрованість	421			
I	харія	347			
Im	інтернальність у сфері міжособистісних стосунків	273			
C13	контактність	229			
II фактор «Опори на себе»					
C2	підтримка	836	O	гіпотемія	361
C8	самоприйняття	731	Iз	екстернальність у сфері здоров'я і хвороби	301
C4	гнучкість поведінки	660			
C7	самоповага	652			
C6	спонтанність	638			
C12	контактність	607			
C11	ухвалення агресії	587			
C3	ціннісні орієнтації	576			
C1	орієнтації у часі	522			
C14	креативність	423			
C10	синергія	220			
III фактор «Доброчливості і підпорядкованості»					
L6	залежно-слухняний тип	824			
L7	співпрацюючий-конвенційний тип	776			
L8	відповідальне-великодушний тип	757			
L4	недовірливо-скептичний тип	744			
L3	прямолінійно-агресивний тип	716			
L1	владно-лідуючий тип	650			
O	гіпертимія	200			

Примітка. Тут і далі нулі та коми опущено.

Розглянемо факторну модель, представлену в таблиці 1. Вона біполярна, має від'ємний і додатний полюси з розташованими на них показниками.

До першого фактору увійшло 23 показника, що розташувалися на двох полюсах, серед котрих шістьнадцять рис особистості: контроль бажань (Q3), сила «Я» (C), сила «над Я» (G), адекватність самооцінки (-MD), (-FB), аугія (M), неприродність (N) доміантність (E), пармія (H), афектотимія (A), радикалізм (Q1), протенсія (L), десургенсія (F), самодостатність (Q2), фрустрованість (Q4), харія (I); шість показників локусу контролю: загальна інтернальність (3i), інтернальність у сфері досягнень (Id), інтернальність у сфері виробничих стосунків (Iv),

інтернальність у сфері невдач (Ін), інтернальність у сфері сімейних стосунків (Іс), інтернальність у сфері міжособистісних стосунків (Ім) і один показник самоактуалізації особистості - контактність (С13). Найбільшу вагу в першому факторі отримали три показники, що відносяться до рис особистості (за факторами Р. Кеттелла): контроль бажань (825), сила «Я» (769), сила «над Я» (754). Перший фактор можна інтерпретувати, як *фактор «Емоційно-вольових особливостей особистості»*, що забезпечує стійкість відчуття особистісної безпеки.

Виразність зазначених рис вказує на переважання цілеспрямованості і інтегрованості особистості, свідчить про розвиненість самоконтролю, точності виконання соціальних вимог, знання себе, добрий контроль своїх емоцій і поведінки, обов'язковість в дорученнях, звичку доводити справи до кінця. Характеризує витриманість, роботоспроможність, емоційну зрілість, стійкість інтересів, а також вказує на свідомість в дотриманні норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність і відповідальність, ділову спрямованість.

До другого фактору увійшло 13 показників, одинадцять з яких розташувалися на додатному полюсі і відносяться до самоактуалізації особистості: підтримка (С2), самоприйняття (С8), гнучкість поведінки (С4), самоповага (С7), спонтанність (С6), контактність (12), ухвалення агресії (С11), ціннісні орієнтації (С3), орієнтації у часі (С1), креативність (С14), синергія (С10). На від'ємному полюсі розташувалися по одному показнику рис особистості: гіпотемія (-О) та локусу контролю - екстернальність у сфері здоров'я і хвороби (-Із). Найбільший результат за «факторною вагою» отримали два показники самоактуалізації: підтримка (836) і самоприйняття (731), що вказує на їх тісноту зв'язків з другим фактором. Даний фактор названо *фактор «Опори на себе»*. Вираженість показника «підтримка», що є другим основним параметром особистості, яка самоактуалізується, визначає спрямованість особистості на себе при керівництві життєвими цілями, переконаннями, установками, принципами. Орієнтація на себе вказує на свободу в поступках, особистість спирається на свої почуття і думки, критично приймає вплив зовні, творчо поширює досвід. Зсередини спрямована особистість, володіє внутрішньою підтримкою, керується інтеріорізованими принципами та мотивами, не схильна до зовнішнього впливу, незалежна у прийнятті рішень.

До третього фактору увійшло 7 показників, які розташувалися на додатному полюсі, серед них 6 позначають типи відношення з оточуючими: залежно-слухняний (L6), співпрацюючі-конвенційний (L7), відповідальне-великодушний (L8), недовірливо-скептичний (L4), прямолінійно-агресивний (L3), владно-лідуючий (L1) і один показник риси особистості - гіпертимія (О). У факторі, що аналізується, практично всі показники представляють класифікацію типів міжособистісних стосунків, однак серед них найбільший результат за «факторною вагою» отримали два показники типів міжособистісних стосунків: залежно-слухняний (824) і співпрацюючі-конвенційний (776), що вказує на їх тісноту зв'язків з третім фактором. Третій фактор отримав назву *фактор «Доброзичливості і підпорядкованості»*. Вираженість залежно-слухняного та співпрацюючі-конвенційного типів, дозволяє говорити про орієнтацію особистості у міжособистісних стосунків на соціальне схвалення. Свідомо комфортна поведінка, що має прояви у діях і відношеннях між людьми за правилами та принципами «хорошого тону», наділяє особистість ініціативністю та ентузіазмом у досягненні

групової мети, прагненням допомогти іншим, потребою відчувати себе в центрі уваги, проявляти дружність і теплоту в стосунках і спілкуванні.

Отримана трьохфакторна модель, показує, що в структурі особистості, яка має стійку схильність до відчуття особистісної безпеки присутні три утворення: емоційно-вольові особливості, параметри самоактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливості і підпорядкованості).

Перейдемо до аналізу наступної трьохфакторної моделі особистості, яка побудована на угрупованні показників індивідуально-психологічних властивостей особистості, які мають схильність до відчуття особистісної небезпеки.

Отримані підрахунки дисперсії вказують на те, що три виділених фактори, при об'єднанні, пояснюють 93,47% інформації (відсоток загальної дисперсії) показників вихідної кореляційної матриці. Факторна модель також біполярна, має від'ємний і додатний полюси з розташованими на них показниками.

До першого фактору увійшло 13 показників, які розташувалися на додатному полюсі, серед них: 12 показників самоактуалізації особистості: сенситивність (С5), самоприйняття (С8), спонтанність (С6), самоповага (С7), синергія (С10), пізнавальні потреби (С13), уявлення про природу людини (С9), контактність (С12), ухвалення агресії (С11), гнучкість поведінки (С4), креативність (С14), ціннісні орієнтації (С3) та один показник риси особистості (за факторами Р. Кеттелла) - гіпертимія (О). Однакову найбільшу вагу в першому факторі отримали два показника, що відносяться до самоактуалізації особистості: сенситивність та самоприйняття (912). Перший фактор названо - *фактор «Чутливість до себе, своїх переживань і потреб»*.

Вираженість даних показників самоактуалізації може вказувати на чутливість особистості до своїх переживань та потреб у порівнянні з іншими, високу потребу у прийнятті себе в супереч своїм слабкостям, прагнення поважати себе у співвідношенні «орієнтації на себе та на інших». Присутність більшості показників самоактуалізації в першому факторі також позначає про виражену потребу особистості до самореалізації, саморозвитку, актуалізації здібностей, життєвих компетенцій.

До другого фактору увійшло 14 показників, які розташувалися на двох полюсах, на додатному: сила «Я» (С), сила «над Я» (G), співпрацюючий-конвенційний тип (L7), відповідальне-великодушний тип (L8), домінантність (E), протенсія (L), афектотимія (A), пармія (H), самодостатність (Q2); на від'ємному: імпульсивність (-Q3), пармія (-N), премсія (-I), недовірливо-скептичний тип (-L4), сургенсія (-F). Найбільшу вагу отримали два показника, що відносяться до рис особистості: сила «Я» (819) і імпульсивність (-812). Другий фактор названо - *фактор «Емоційний самоконтроль»*. Присутність та вираженість в даному факторі більшості показників емоційного блоку (С, -Q3, G, I, Q2) за Р. Кеттеллом вказує на емоційне вольові особливості особистості, яка має виражене відчуття особистісної небезпеки у регуляції психічних процесів і станів.

Третій фактор склали 16 показників, які розташувалися на двох полюсах, на додатному: загальна інтернальність (Зі), інтернальність у сфері досягнень (Ід), інтернальність у сфері невдач (Ін), інтернальність у сфері прямолінійно-агресивний тип (L3), недовірливо-скептичний тип (L4), владно-лідуючий тип (L1), покірносором'язливий тип (L5), залежно-слухняний тип (L6), інтернальність у сфері міжособистісних стосунків (Ім), адекватність самооцінки (MD), фрустрованість (Q4); на від'ємному: ухвалення агресії (-C11), гнучкість поведінки (-C4), радикалізм (-Q1).

Його названо фактор «Відповідальності». Найбільша представленість у даному факторі належить показникам локусу контролю. Інтернальний локус контролю особистості має на увазі схильність особистості бачити джерело керування своїм життям у собі.

Аналіз трьохфакторної моделі особистості, яка схильна до відчуття особистісної небезпеки, демонструє неklasичну послідовність розподілу значимості факторів за їх вагою та дисперсією (від першого до третього). В даному випадку, в моделі, що аналізується, третій і другий фактори отримали більші значення за дисперсією.

Таким чином отримана трьохфакторна модель, показує, що в структурі особистості, схильної до відчуття особистісної небезпеки, присутні три утворення: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю та параметри самоактуалізації (чутливість до себе, своїх переживань і потреб).

Висновки. Можна зазначати, що виявлені різні структури в моделях особистості, які належать до груп досліджуваних, що відрізняються відчуттям особистісної безпеки/небезпеки. Перша модель відтворює структуру, що містить три фактори: емоційно-вольові особливості, параметри самоактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливості і підпорядкованості). Друга модель містить три фактори: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю.

Список використаної літератури

1. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики. М.: Педагогика, 1989. – 189 с.
2. Панкратов В.Н. Искусство управлять собой (Практическое руководство). М. Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 138 с.
3. Ronald S.F. Help for the hopeless child. Washington, 1998. – 228p.

Транслітерація

1. Grimak, L.P. (1989) Rezervi cheloovocheskoj psihiki [Backlogs of human psyche]. М: Pedagogika.
2. Pankratov, V.N. (2001) Iskusstvo upravliat soboi [Art to manage itself]. М.: Izd-vo instituta Psihoterapii.
3. Ronald, S.F. (1998). Help for the hopeless child. Washington. – 228 p.

Бабий А.И.

СТРУКТУРА ЛИЧНОСТИ, СКЛОННОЙ К ПЕРЕЖИВАНИЮ ЛИЧНОСТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ/ОПАСНОСТИ

Статья посвящена анализу эмпирического исследования особенностей лиц с выраженными показателями личностной безопасности/опасности и выделению по этому критерию факторных моделей личности. Обнаружены различные структуры в моделях личности, относящихся к группам испытуемых, которые отличаются ощущением личностной безопасности/опасности. Первая модель воспроизводит структуру содержит факторы: эмоционально-волевые особенности, параметры самоактуализации (поддержка и опора) и типы межличностных отношений (доброжелательности и подчиненности). Вторая модель содержит факторы: локус контроля (ответственность), особенности эмоционального контроля.

Ключевые слова: личность, личностная безопасность, локус контроля, эмоциональный контроль, активность.

Babiy A.

THE STRUCTURE OF THE PERSONALITY PRONE TO EXPERIENCE PERSONAL SAFETY/DANGER

Personal safety is an important condition of personality development. People where not developed a sense of personal security, does not have the internal resources to resist negative influences that may totally lose the ability to function effectively. Of particular importance is the study of personality traits of persons with severe indicators of personal security/danger at the present stage of development of society.

Analysis truffatore model of personality that is inclined to the sense of personal danger, demonstrates non-classical sequence distribution of the importance factors by their weights and variance (from the first to the third). In this case, the model is analyzed, the third and second factors got great value with variance.

Thus obtained three-factor model shows that the structure of personality, prone to feeling of personal danger, there are three education: locus of control (responsibility), characteristics of emotional control and self-actualization (sensitivity to themselves, their experiences and needs).

You can specify that detected different structure in the models of identity that refer to groups of subjects who differ in the feeling of personal security/danger. The first model represents the structure that contains three factors: emotional-volitional characteristics, parameters of self-actualization (support) and the types of interpersonal relationships (benevolence and subordination). The second model contains three factors: locus of control (responsibility), especially emotional control.

Key words: *personality, personal security, locus of control, emotional control, activity.*

Бабій Олександр Іванович - аспірант кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

УДК 316.6 : 005.336.2 : 159.923.2 (045)

Борець Ю.В.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто соціальну компетентність як здатність досягнення соціально значущих цілей в конкретному культурному контексті з використанням припустимих засобів для вирішення завдань розвитку, що стоять на даний момент. За ступенем складності визначено типи соціальної компетентності: вираження, сприймання, відвертість, співпраця, формування, ідентифікація.

Ключові слова: *компетентність, соціальна компетентність, життєва соціально-психологічна компетентність, особистість, когнітивний, інформаційний, гуманістичний та генетичний підходи.*